

ÚJ HELYZET, ÚJ ÉLET AZ ÚJ ORSZÁGBAN

A SZERB–HORVÁT–SZLOVÉN KIRÁLYSÁG HATALMI SZERVEINEK LÉTREHOZÁSA TISZAKÁLMÁNFALVÁN ÉS ELSŐ HATÁROZATAI

Az új szerb hatalom nem tisztelte a versailles-i békeszerződéssel garantált kisebbségi jogokat. A községházára szerb jegyzők érkeztek. Az első parlamenti választásokon a magyar nemzetiségű polgároknak nem volt szavazati joguk. A politikai szervezkedés tilos a kisebbségek számára. A római katolikus, református és az ágotai evangélikus templomban Vidovdankor kötelező az istentisztelet.

Balázs József és Radók József tanítók még Trianon előtt felesküdtek az új állam szolgálatára, mert különben elbocsátották volna őket az állásukból. A vasúton, postán, közhivatalokban kötelező a szerb nyelvtudás.

Az új hatalom legdrasztikusabb és legembertelenebb intézkedése – Budiszaván is, mint annyi más településen – az úgynevezett -vics iskola létrehozásában öltött testet. A hatalom képviselői névelemzést végeztek a magyar gyerekek között, és azokat a diákokat, akiknek vezetékneve bármilyen módon szláv vagy nem magyar hangzású volt – például Petrovics, Szkotovics, Milanovics, Antunovics, Drobnik, Gyurinovics, Derkovics, Dévics, Kovács, Jankovics, Hasovics –, erőszakkal az iskola újonnan létesített szerb tannyelvű osztályába tették, ahol csak szerb nyelven folyt az oktatás, illetve kizárólag cirill betűs írásmódot tanítottak. A tanítók Szerbiából jöttek, így egyáltalán nem beszéltek magyarul. A magyar kisgyerekekkel szemben szellemi erőszak volt ez a javából. Az anyakönyvekben megjelentek a magyar nevek szerbesített formái, például az Istvánból Stevan, Jánosból Jovan, Józsefből Josip, Erzsébetből Jelisaveta, Máriából Marija vagy Ilonából Jelena lett. (Minderről a budiszavai községháza anyakönyvei árulkodnak az 1920-as évekből.) Ezért a magyar családok egy része olyan nevet adott gyermekének, amelyet nem lehetett szerbre fordítani (Béla, Tibor, Géza).

Nem lennének reálisak a magyar nevek szerbesített anyakönyvi bejegyzésével és használatával kapcsolatban, ha nem mondanánk el, hogy a magyar állami és közigazgatási szervek ugyanezt a módszert alkalmazták 1920-ig. A Jovan és Hans János, a Georg és Đorđe György, a Jelena és Elisabeta Erzsébet volt. A „-vics” iskola létrehozása viszont a diszkriminációs intézkedések elrettentő példája.

A községházán csak szerb nyelven lehetett beszélni. Mivel a faluban csak magyar és német lakosság élt, az idehelyezett szerb rendőrök akarva-akaratlan meg-

tanultak magyarul és németül. Két fiatal szerb rendőr helyi magyar lányt vett feleségül, és szépen megtanultak magyarul.

Dévich Elemér a horvát-bunyevác származású utolsó tiszakálmánfalvi községi jegyző – már említettük – feleségének korai halála miatt elhagyta a falut, így 1918. november 10-én a szerb nemzetiségű Dunderski Lujó jegyző fogadta az új hatalom képviselőit, aki 1918. január 1-jétől volt jegyző, a magyarok Ferencnek hívták. Dunderski Lujó gazdag családból származott, művelt ember módjára viszonyult az emberekhez, akik gondjaikat, bejelentéseiket a születésekről, halálesetekről magyarul mondhatták neki el, ő pedig hivatalos, cirill betűs mondatokkal írt okmányokat adott ki. Tiszteletes magatartása miatt sokáig emlékeztek reá a tiszakálmánfalvi lakosok. A községházán, az iskolaépületeken, közintézményeken, az iparosok címtábláin csak szerb nyelvű feliratokat lehetett használni.

Lezajlott a pénzbeváltás, 1 dinár 4 koronát ért. A tanítók, akik felesküdték az új ország szolgálatára, és 1920. szeptember 20-a után Bácskában, Bánátban és Baranyában alkalmazást nyertek, kötelesek voltak gyakorlati vizsgát tenni, különösen a szerb nyelv ismeretének szintje volt fontos.

Az új hatalom az 1921-es népszámlálást olyan kritériumok alapján szervezte meg, amelyeknek sem tudományos, sem gyakorlati alapja nem volt. Tiszakálmánfalván érvényesült legnagyobb mértékben az önkényesség elve, a valós helyzet meghamisítása. Ilyen alapon 1921. január 31-én Budiszava lakosságának nemzeti-ségi struktúrája így nézett ki:

Szerb	Szlovén	Magyar	Német	Cseh	Orosz	Egyéb
183	182	849	1017	3	4	1
Az összlakosság száma: 2186 fő						

Amíg a falu neve Tiszakálmánfalva volt, addig 1900-ban 1179, 1910-ben pedig 1108 magyar élt. Budiszaván 1921-ben számuk lecsökkent 849-re, mert hirtelen a faluban termelt 183 szerb és 182 szlovén. A „-vics” végződésű vezetéknevvel bíró magyarok közül nehéz összeszedni a 183 szerbet, de hogy hogyan került a faluba 182 szlovén, azt csak a jó ég tudja. Ez a hamisítás nem volt általános jellegű a Sajkás-vidéken, mert például a csúrogi magyarok száma 1910-ben 2730, 1921-ben pedig 2972 volt, tehát számuk 242-vel növekedett, a szlovének száma az ötször nagyobb Csúrogon pedig mindössze 11 volt.

Az 1920. november 28-án megtartott parlamenti választásokon a kisebbségek nem vehettek részt, nem kaptak szavazati jogot.

Az állami szervek 1922-ben elrendelték Vidovdan kötelező megünneplését, teljes munkaszünetet rendeltek el, és nemcsak a közintézményeket, hanem a házakat is fel kellett lobogózni. A faluban Vidovdan napján a katolikus, a református és az ágostai evangélikus templomban szentmisét, istentiszteletet kellett tartani.

A helyi államosított iskola neve a következő lett: Szerbek, Horvátok és Szlovénok Királyságának Elemi Iskolája. Az állami hivatalnokoknak és tisztviselőknek 1922-től képesítésük és fokozatuk függvényében határozták meg a fizetését. Balázs

József tanító a már említett naplójában feljegyezte, hogy a tanítóföldeket elvették, de 32 000 korona (8000 dinár) fizetést, ingyen lakást és 6 öl fát kaptak, amit „most irigyelnek a papok, de egyszer már ők is irigyeljék a tanítókat”. Az iskolaigazgató 1920-ban Jovan Miladinović tanító volt. Beszélte a magyar nyelvet, megértő emberként és jó pedagógusként viszonyult a magyar és a német gyerekekhez.

GAZDASÁGI KÖRÜLMÉNYEK BUDISZAVÁN

Az életfeltételek nehezek voltak az új országban, de a háborús évekhez viszonyítva kiszámíthatóbb gazdasági körülmények között élt a lakosság. Az emberek lassan felocsúdtak, kénytelen-kelletlen belenyugodtak az új helyzetbe, és ami nagyon fontos számukra, hogy béke uralkodott. Jó néhány 25–30 év körüli fiatalasszony egyedül nevelte félárván maradt három-négy gyermekét. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság anyagi támogatást nyújtott az elesett katonák családtagjainak, ami megkönnyítette e családok helyzetét. Ez az állami intézkedés egy ritka kivétel, amely kedvező visszhangra lelt a magyar, a német és a többi kisebbség körében.

A háborús győzelem feletti öröm lendületet adott a gazdasági élet különböző területeinek: vállalkozások jöttek létre, a mezőgazdaság az első években egészen jó helyzetbe került.

Ezek a megállapítások érvényesek Budiszavára is azzal a megjegyzéssel, hogy ez a gazdasági fellendülés nagyobb mértékben vonatkozik a német, mint a magyar lakosságra. A németek tulajdonába került a termőföldek nagyobb része, sokuknak 20–50 hold földje volt. Az 1921-es évben jó termés volt, a parasztok jelentős jövedelmet valósítottak meg. Hihetetlenül megnőtt a föld iránti kereslet, egy hold föld ára elérte a 200 000–250 000 koronát (50 000–60 000 dinár). A *Délbácska* 1922. május 27-én e jelenségről így tudósít:

„A paraszt előtt semminek sincs állandó értéke, csak a földnek. A pénz értékének folytonos ingadozása megrendítették a múltban beléje helyezett hitelt. A terményeiért olyan összegeket kap, amilyent sohasem remélt és nem várt, pénzbőség van a földművelők körében, ennek egyetlen levezető csatornája a földvásárlás” (DÉLBÁCSKA 1922. 05.).

Budiszaván ezt a lehetőséget sok német és kevés magyar tudta kihasználni. A német földművesek kedvező hitelek kaptak földvásárlásra a német takarékpénztártól. A magyarok közül csak Róka Istvánnak és Balázs Pálnak volt 30 hold körüli földje és lehetősége is a további földvásárlásra. Róka Istvánnak 1941-ben 51 hold földje volt, Balázs Pálnak pedig 47, a legtöbb magyarnak azonban csak 1–5 hold, néhánynak 15–25, soknak semmi. Ezek hatodából dolgozták más földjét, napszamba jártak aratni, kukoricát törni, kubikolni, télen a nádat vágni, vagy Szerémségben „fordítani”⁶¹, előkészíteni a földet az új szőlőültetvények telepítésére. Sokan béresek voltak, gazdag földművelőknél dolgoztak egész éven át részben

⁶¹ 60 cm mélyen úgy fölászni a földet, hogy a felső réteg alulra, az alsó fölültre kerüljön.

pénzért, részben különféle terményekért. Sok fiatal leány szolgálni („szógáni”) ment újvidéki jómódú polgári családokhoz, hogy bár a „stafirra” (bútor és kelen-ge a férjhez menő lánynak) valót megkeresse. A cseléd lányok jó házasságot kötöttek, ha újvidéki munkás- vagy mesterlegénnyel kerültek össze, de szülőfalujukban is „kapósabbak”, mert jó „hozományuk” (a menyasszony ingó vagyona) volt.

A rendszeres vasúti közlekedésnek köszönhetően mind többen kezdtek dolgozni az újvidéki gyárakban. Mindennap ingáztak, kora reggeli vonattal mentek, a délutánival hazautaztak. A legtöbben magánvállalkozóknál, néhányan a vasútnál, a textilgyárban vagy építkezési vállalkozónál dolgoztak.

A két háború között Budiszaván gyors fejlődésnek indult a kisipar, a kisebb és a nagyobb vállalkozások. Mintegy 280 kisiparos működött a faluban, de közöttük mindössze 40 magyar. Ez is mutatja a magyar lakosság képzettségi szintjének lemaradását a német lakossághoz viszonyítva. A kisiparosok nagyobb része a műhelymunka mellett a földet is művelte, mert csak a mindkét tevékenységgel való foglalkozás biztosította a megfelelő jövedelmet. A faluban mesterségek sokasága létezett: faesztergyáros, pék, kefekötő, kádár, borbély, fodrász, vendéglős, kereskedő, gabonakereskedő, szobafestő, kőműves, szijgyártó, mészáros, lakatos, kovács, szabó, bádogos, asztalos, bognár, szövő- és kötőmester, cipész, kárpitós, fazekas, szódás, mészégető, téглаégető, pálinkafőző és cséplőgép-tulajdonos.

A magyar mesterek a következők: Pataricza József és Pataricza Ferenc cipész, Szekeres József bognár, Szajkó György, Derkovics István és Csizmár József asztalos, Varnyú József szabó, Szekeres Imre kovács, Antality Mihály és Masa János géplakatos, Mészáros József és Földi József mészáros, Hasovics Imre és Jámbor György kőműves, Molnár József szobafestő, Szekeres János gabonakereskedő, Varga Sándor kereskedő, Csányi István, Gőz József, Szajkó Ferenc, Szajkó István, Szajkó Károly, Szajkó Mihály, Pápista János, Patarica Mihály borbély és fodrász, Bercsényi Mihály, Milánovits Imre, Molnár Sándor, Hasovics Péter és Vengrin János vendéglős, Horgász Pál téглаégető, Balázs József és Molnár József pálinkafőző. Cséplőgép-tulajdonosok: Masa János, Antality Mihály, Kovács János, Papp István, Kovács Elek, Józsa Mihály, Masa Imre, Masa Péter és Kovács István. A cséplőgépek egy része még régi típusú volt, gőzgéppel működtették őket. Igazi ipari vállalkozásnak a Franz Pihler által létesített modern gépekkel felszerelt malom és a Friedrich Schmidt által épített téglagyár számított. A malom tulajdonosa 10-12 munkást foglalkoztatott, a téglagyáré pedig tavasztól ősziig körülbelül 25-öt. Friedrich Schmidtnek a téglagyáron kívül 50 hold földje is volt. 1944. október 6-án és 7-én, amikor a németek kitelepítése megindult, nem hagyta itt vagyonát, a katonai közigazgatás kezdetén a járeki fogolytáborba vitték, ahol meghalt.

Budiszava német és magyar lakosságának gazdasági helyzetét és erejét mutatja, hogy a gazdag német családok lassan átköltöztek a főutcára, nagy, szárazkapu-bejáratú házakat építettek, a magyar többség a mellékutcákban és a „szérűn” (az utolsó szélső utca, a mai Dózsa György utca) maradt meg.

Az egyholdas telkek a főutcán legnagyobb számban – 15 esetben – német tulajdonban maradtak meg, a magyarok esetében ez 5 egyholdas telket jelentett: a Varnyú, a Csévári, a Lódi, a Masa, a Derkovics és a Szekeres családnál.

Míg a német lakosság körülbelül fele a helyi hat osztály befejezése után újvidéki, verbászi középiskolákba írátták gyermekeiket, néhányan egyetemi diplomát szereztek Németországban vagy Belgrádban, addig a magyar közösség egyetlen tagja választott csak értelmiségi pályát, a tanítóképzőt befejező Masa Péter. Szakmára már többen mentek, de nem elegendő számban a német lakosokhoz viszonyítva. Az anyagi alap, a pénzhiány sok esetben párosult az igénytelenséggel, amely a budiszavai magyar közösség alulképzettségét eredményezte.

A KATOLIKUS PLÉBÁNIA TEVÉKENYSÉGE A KÉT HÁBORÚ KÖZÖTT

A tiszakálmánfalvi magyarság szellemi vezetője, a nagy építkezéseket lebonyolító, kiharcoló plébános, a kultúra zászlóhordozója, Milla Imre Károly 1920. szeptember 6-án előbb csak ideiglenesen, de két hónap múlva teljesen lemondott a plébániáról, és nyugdíjba vonult, ám továbbra is Tiszakálmánfalván maradt a plébánia paplakában. Itt halt meg – akkor már Budiszaván – 1923. január 10-én. Nem kívánta elhagyni a falut, összeforrt annak „nyers modorú” népével, tetteinek színhelyével. Utolsó útján hatalmas tömeg kísérte: katolikus, református, lutheránus, magyarok és németek, gyermekek és felnőttek. A katolikus temetőben nyugszik. Jó emberek minden évben rendbe teszik sírját, halottak napján gyertyát gyújtanak, valamint virágot helyeznek el rajta a tisztelet és hála jeleként. A Kör és a templom-építő emlékét nem őrzi a plébánia sem, csak a szerény, mégis előkelően és méltósággal a magasba ívelő templomtorony. Itt nem Milla Imréről van szó, hanem arról, hogy a közösség önként, kényszer nélkül lemond múltjának egy részéről, amelyre büszke lehet.

A kalocsai érsek ideiglenes adminisztrátornak a csonoplyai születésű Kopping Gáspár temerini segédlelkészt nevezte ki, aki csak pár hónapig volt a tiszakálmánfalvi plébánián – 1920 novemberétől 1921 áprilisáig –, utána temerini lelkésznek lett kinevezve. Kopping Gáspár megjárta az első világháborús frontokat, részt vett a harcokban, majd tábori lelkészként szolgált a háború végéig.

A tiszakálmánfalvi plébániára a kalocsai érsek az 1885-ben Kiskunhalason született Gulyás Károly magyarkanizsai segédlelkészt nevezte ki, aki 1921. április 15-én vette át a plébániát Kopping Gáspártól. A plébánia átvételekor a falu még mindig a Tiszakálmánfalva nevet viselte, és a plébánia a kalocsai érsekséghez tartozott. Habár az országhatárok megváltoztak, a római katolikus egyház egy ideig még a megszokott formában és módon működött. Ezt bizonyítja Gulyás lelkész jelentése, amelyet a kalocsai érseki hatóságnak küldött 1921. július 20-ai dátummal. Ebben az egyházközségi képviselő-testület és vezetőinek megválasztásáról írt:

„70/1921. szám

Főtisztelendő Érseki Hatóság!

Hivatkozással a folyó hó 1-jén 2509. sz. a. kelt leiratra jelentem, hogy a helybeli egyházközségi képviselő-testület folyó évi június hó 5-ikén tartott alakuló gyűlésén világi elnöknek megválasztotta Radók József helybeli tanítót, jegyzőnek Somosi Mihályt, gondnoknak Milánovics Ernőt, adószedőnek (pénztárosnak) Alexander Jánost, számvizsgálóknak Róka Istvánt, Pap Andrást és Jankovics Józsefet.

Ezen választás jóváhagyását mély tisztelettel kérem a Főtisztelendő Érseki Hatóságtól s vagyok

Tiszakálmánfalva, 1921. július 20-án

Budisava

alázatos szolgálja,
Gulyás Károly
lelkész”

Gulyás Károlyt ugyan nem várták olyan feladatok, mint nagy elődjét, Milla Imrét, de mindent elvégzett, ami még fontos volt a plébánia működése szempontjából. Önkéntes adományokból 1926. október 10-én a plébánia két új harangot vásárolt a maribori J. & H. Bühl harangöntödétől. Egy 295 kg és egy 157 kg súlyú – a hozzájuk tartozó kellékekkel együtt 24 072 dinárért. Felszerelésük 1500 dinárba került. (Szajkó Ferenc és Ikotin István zenész szerint a templomharangok a-moll hangzásban voltak.)

Gulyás Károly átvette a Katolikus Olvasó Kör vezetését, de 1926-ban a titeli közigazgatási hatóság nem hagyta jóvá az új alapszabály tervezetét, és ezért a Kör munkája leállt. A titeli hatóságok – a király rendelete alapján – 1929. január 6-án betiltották minden egyesület és párt működését.

A templom belseje egészen 1935-ig fehér színnel volt befestve. Ekkor Gulyás plébános önkéntes adományokból biztosította a 19 000 dinárt, amelyért Gilik Ádám templomfestő és a Budiszaván csak Púpos Žarkónak emlegetett társa befestette a templom belsejét. A templom falait ma is díszítő falfestményeket, szentképeket Púpos Žarko mester készítette. Mindketten sajkásszentivániaiak voltak.

A templom belsejének ornamentális kifestése nagyon szépen sikerült. A színek megválogatása, visszafogottsága még jobban kifejezésre juttatta az egész templom külső és belső szépségét, neogótikus építészeti stílusát.

A kántor, ifj. Balázs József kántortanító 1930-ban Moholra való távozása után, első ízben a falu szülötte, Masa Péter lett.

Gulyás plébános és Fuszko István mint az egyházközség elnöke 1930. május 12-én beadvánnyal fordult a községi elöljárósághoz, hogy fedezze a paplak körüli telek bekerítésének költségeit. A község 1500 dinárral támogatta a téglakerítés felépítését. Gulyás plébános látta, hogy a nagy gazdasági válság miatt elszegényedett hívektől erre a célra nem kérhet önkéntes adományokat. Az 1929 és 1933 közötti években a mezőgazdasági termékek ára és a napszámosok bére lezuhant, a nagy munkanélküliség és inség közepette alig jutott betevő falatra. Ezek voltak a gazdasági világválság évei.

FONTOSABB KÖZÉLETI ÉS POLITIKAI ESEMÉNYEK A KÖZSÉGBEN

Balázs József kántortanító több mint 30 évi tiszakálmánfalvi/budiszavai szolgálat után 1926. május 30-án nyugállományba vonult. Helyét fia, ifj. Balázs József György szintén kántortanító foglalta el. 1898-ban született, az elemi iskola négy osztályát Tiszakálmánfalván, a polgárit Újvidéken végezte el. A tanítóképzőbe Kalocsán kezdett járni, majd Szegeden diplomázott. Amikor visszakerült szülőfalujába, nagyon tevékeny volt a Katolikus Körben: táncokat és színelőadásokat szervezett. Különösen a népszínművek népszerűek, de operett-előadást is rendezett. Meglehetősen nagy sikere volt az *Igmándi kis pap* című népszínműnek és *A kis kadét* című operettnak. Kabaréestéket szervezett, a Dalárdát vezette mint karmester, valamint a templomi férfi és női énekkórust is irányította. Kitűnő technikájú zongorista volt, de édesapja nem akarta zeneakadémiára küldeni Budapestre, mert ott majd „elzüllik a gyerek”.

Nem sokáig maradt kántortanító, mert 1930-ban, a szerb nyelv nem megfelelő tudása miatt, elbocsátották állásából. Két gyerekkel munka nélkül maradt, a megoldást a kántori állás jelentette Moholon.⁶²

Hogy mennyire fogták fel szigorúan a szerb nyelvtudást egy olyan községben, mint Budiszava, ahol 10–15 szerb élt, bizonyítja a titeli járási elöljáróság által a község pénzügykezelésének ellenőrzésére felhatalmazott személy írásbeli jelentésének egy része 1934-ből. A község elnöke (Csizmár Károly), a községi elöljáróság tagjai és a községi hivatalnokok egy része nem eléggé ismerik az állami nyelvet, és ezek utoljára lettek felszólítva, hogy komolyan fogjanak hozzá az államnyelv tanulásához – áll a jelentésben.⁶³

Új tanító érkezett a faluba 1936. november 10-én Baky Gyula népiskolai tanító személyében. Zomborban született 1912-ben, tanítói oklevelét szülővárosában szerezte meg 1932-ben. Rendes tanítója a budiszavai állami népiskolának 1941. május 4-éig. Ettől az időtől kezdve a tiszakálmánfalvi állami elemi népiskola tanítója, 1942. szeptember 1-jétől pedig az iskola igazgató-tanítója. Tevékenyen részt vett a falu munkájában: a Vöröskereszt szervezetének jegyzője, levante csapatparancsnok és a Polgári Dalegylet titkára, a háború végén szülővárosába, Zomborba tért vissza.

Az első – a szerb hatalom által kinevezett – községi jegyző a volt pravoszláv pap, Božidar Vratanić, aki 1920-ban Szerémségből érkezett. Munkájával a titeli járási vezetőség nem volt megelégedve, és Maksim Vrsajko – szintén levetkőzött – pravoszláv papot nevezte ki a helyébe. Őt Slavko Mudrinić követte 1929. augusztus 1-jétől 1930 májusának végéig, majd Milan Stojadinović lett a jegyző 1930

⁶² Ifj. Balázs József 1984-ben a nála tett látogatáskor beszélt budiszavai tevékenységéről. 86 éves volt akkor, de hamiskásan megjegyezte, mindenre emlékszik, többek között egy szép lányra, Antalitty Ilonkára is.

⁶³ *Arhiv Vojvodine, Zapisnik o pregledu rada opštinskog zvanja u Budisavi. Načelstvo sreza titelskog, a 9954. szám alatt, 1934. 12. 03.*

közepétől 1932 december végéig, aki rokonságban volt a későbbi jugoszláv kormányelnökkel. A két világháború közötti utolsó szerb jegyző Stojan Milenković 1932 végétől 1941. április 10-éig.

Községi bírák 1919 és 1941 között: Szkotovics Mihály, Zeh Heinrich, Milánovics Ernő, Johann Wurtz, Masa Péter, Nikolaus Schmidt, Csizmár Károly és Róka István.

Kisebbségi pártok 1922-től alakulhattak. A Magyar Párt a Sajkás-vidéken csak 1925-ben vett részt a parlamenti választásokon, bár nem jelentős eredménnyel, mindössze 57 szavazatot kapott a titeli járásban, a Német Párt pedig 201-et. Az 1927-es parlamenti választásokon azonban mindkét párt már ugyanannyi szavazatot kapott, 199-et.

Az 1929. január 6-ai diktatúra beszüntette a politikai pártok működését, és tevékenységük csak a Sándor király által 1931. szeptember 2-án meghozott oktrojált (a népre ráerőszakolt) alkotmány életbeléptetése után indult meg újra.

Az 1935-ös és az 1938-as parlamenti választásokon a budiszavai magyaroknak és németeknek csak az a lehetősége volt meg, hogy szerb vagy jugoszláv jellegű pártokra szavazzanak. Az 1935-ös parlamenti választások előtt, de utána is, kijárt a faluba a magyar választópolgárok gyűléseire Nagy Iván újvidéki ügyvéd mint a szerb ellenzéki pártok, majd a horvát Maček Párt, 1940-től pedig mint a magyar szervezetek képviselője. Budiszavai látogatásai alatt jó kapcsolatot tartott fenn a tekintélyes magyar gazdával, Balázs Pállal. A pártoknak korteseik voltak, akik igyekeztek meggyőzni a szavazópolgárokat, hogy az ő jelöltjükre vagy pártjukra szavazzanak. Budiszaván például a Maček Párt kortese Szabó Mátyás. A titeli járás parlamenti képviselője, Jaša Tomić 1936. augusztus 6-án Budiszaván járt, és ígéretet tett a Budiszava és Kovilj közötti út építésére. Heinz Péter helyi német kereskedő volt Jaša Tomić kortese, aki cukorkákkal összecsdítette a gyerekeket, azok pedig már a téglagyárnál várták a képviselőjelöltet, és magasztalták: „Živio Tomić” (azaz Éljen Tomić!). Jaša Tomić játszotta a vezető szerepet abban a politikai tevékenységben 1918-ban, amely célja Vajdaság Szerbiához való csatolása volt.

A második világháború közeledtével és kitörésével a német lakosság mind nagyobb elismeréssel és büszkeséggel kísérte Németország hadi sikereit. Vajdaságban, így Budiszaván is, megalakult a Kulturbund, amely alapjában véve minden tevékenység irányítója lett. Jugoszláviának a tengelyhatalmakhoz való közeledése még szélesebb teret nyitott a német lakosság művelődési és politikai aktivitásának.

A németek után a magyarság irányában is engedékenyebb politikát folytatott a Jugoszláv Királyság kormánya. Ennek eredményeként 1940. november 24-én Újvidéken megalakult a Jugoszláviai (később Délvidéki) Magyar Közművelődési Szövetség, amelynek alapszabályát a Dunai bánság 1941. február 7-én jóváhagyta. Elnöke Krámer Gyula, alelnökei pedig Ágoston Sándor református püspök, dr. Koráni Elemér, az újvidéki Rókus-templom plébánosa és Bissinger Ernő gróf lettek.

A szervezet megalapítása nagy visszhangra lelt Budiszaván, ahol megalakulásakor 130 tagja volt, 1941-ben pedig 256 család 798 családtaggal tagosodott be az új magyar szervezetbe. A budiszavai szervezet elnöke Szekeres János, alelnöke

Ikotin György, titkára Nagy János, a pénztáros Csizmár Lajos, ellenőrök Drobnyik István, Szabó Tamás és Csévári Mihály.

A tevékenység szép sikerrel folyt. Szervezett egy népművelési tanfolyamot, három kulturális és két műkedvelő előadást. Szoros együttműködést folytattak a Gazdakörrel és a Polgári Férfi Dalegylettel.

Habár a kezdeti fő cél a művelődési tevékenység megszervezése, a szervezet mind jobban politikai tevékenységet fejtett ki, és az egyik vezérelve a „nagy nemzeti célokért való áldozatkészség” volt. A szervezet központi irodájában 1943-ban 12 ember dolgozott, akik lefedték és irányították az összes fiókszervezet munkáját.

MAGYAR MŰVELŐDÉSI ÉLET BUDISZAVÁN

Az Első Budiszavai Polgári Dalegylet – Dalárda

Az 1929. január 6-ai diktatúra bevezetése után a Katolikus Kör is kénytelen volt beszüntetni működését, és a magyar közösség egyesület nélkül maradt. A művelődési tevékenység 1931-ben újból megindulhatott.

Heinrich Käfer német nemzetiségű tanító a nemzettársaival való nézeteltérések miatt „átpártolt” a magyarokhoz. Nyelvtudása alapján senki sem állíthatta, hogy nem magyar. Már 1929 előtt szép sikerű darabok előadását szervezte meg a Katolikus Körben. Kiváló zenei érzékkel rendelkezett, szerette a magyar kultúrát és zenét. Heinrich Käfer, Szekeres János, dr. Székely László orvos, Somosi Mihály, Hasovics Péter, Szajkó György, Szajkó Ferenc, Grisza Pál, Jankovics Pál, Ikotin István, Mándity András, Szekeres Imre és Hasovics Imre kezdeményezésére 1931 februárjában megalakult az Első Budiszavai Polgári Dalegylet. Az egyesület első vezetősége a következőképpen alakult, elnök: Szekeres János, alelnök: Somosi Mihály, titkár: Varga Sándor, pénztárnok: Vengrin János, szertáros: Molnár Sándor, I. karnagy: Heinrich Käfer, II. karnagy: Hasovics Péter. Választmányi tagok: Nagy István, Kovács Péter, dr. Székely László, Hasovics Imre, Nagy Mátyás, Zseli Tamás, Jankovics Pál, Grisza Pál.

1940-ben a vezetőség összetétele a következő volt, elnök: Szekeres János, alelnök: Somosi Mihály, titkár: Baky Gyula, pénztárnok: Grisza Pál, szertáros: Mándity András, karnagy: Masa Péter tanító. A Dalegylet alapszabályszerű céljainak megfelelően mindenekelőtt a dalkultusz ápolása terén fejtett ki érdemes és szép sikerű tevékenységet. Énekkara az első években Heinrich Käfer és Hasovics Péter karnagy vezetésével, később pedig Masa Péter karnagy buzgó és szakavatott oktatása és vezénylete mellett ért el szép fejlődést és eredményeket. Részt vett a vidéki dalegyesületek énekkari versenyein, közreműködött a Noviszádi Polgári Magyar Dalkör jubiláris dalversenyén, és több alkalommal szép díjazásokat ért el.

A Dalegylet énekkarának, a Dalárdának a következő tagjai voltak: Horvát János, Kalmár Mihály, Csévári Mihály, Szajkó György, Derkovics Sándor, Jankovics Pál, Szekeres János, dr. Székely László, Masa Péter, Ikotin István, Petrovics Károly, Patarica Ferenc, Szekeres Imre, Mándity András, Kató János, Szekeres Jó-

zsef, Jámbor Imre, Vengrin János, Molnár Sándor, Molnár József, Somosi Mihály, Masa József, Drobnyik Ferenc, Pető András, Vengrin István, Varnyú József, Szabó Tamás, Kovács Péter, Varga Sándor, Grisza János, Nagy Mátyás, Nagy István, Probojcsevics József, Szajkó Károly, Szajkó Ferenc és Pető Péter.

A népnevelést kultúrelőadások és analfabéta-tanfolyamok rendezésével szolgálta. Ezeknek szervezője és vezetője Masa Péter tanító. Értékes, többnyire egészségügyi előadásokat tartott dr. Székely László orvos, aki egyéb vonatkozásokban is egyik lelkes irányítója a helyi magyar kulturális életnek.

Az egyesület keretében szépen működő műkedvelő együttest szerveztek, amely többnyire népszínműveket adott elő. Az előadások megszervezője és szakavatott rendezője Käfer Henrik, majd Cservenkára való távozása után Masa Péter karnagy. Käfer Henrik rendezésében a következő előadások voltak láthatók: *Az igmándi kispap*, *Falu rossza*, *Érik a búzakalász*, *Menyasszonytánc*; Masa Péter rendezésében pedig a *Csizmadia mint kísértet*, az *Egy fertály föld* és több egyfelvonásos.

A darabok rendezésében közreműködött Szekeres János, a Dalegylet elnöke, aki lelkes pártfogója és támogatója a helyi magyar kultúrmunkának, és tekintélyével összefogója, vezetője a budiszavai magyarságnak. Buzgóságának jele az is, hogy a műkedvelő előadásokon mint sűgő is részt vett.

A darabok érdemes szereplői: Antalics Ilonka, Csóré Ilona, Mándics Katica, Hasovics Eszti, Kovács Katica, Horváth Katica, Szekeres Vikica, Szekeres Lajos, Varga Sándor, Masa János, Szabó Tamás, Masa József, Milánovics Sándor, Borza János és mások.

A budiszavai magyar közönség több alkalommal látta vendégül előadások keretében az újvidéki és a temerini műkedvelőket is.⁶⁴

Az Első Budiszavai Polgári Dalegylet alakuló közgyűlésén – 1931. február 9-én – részt vett Branislav Vučetić titeli járási vezető, akit Szekeres János javaslatára az egyesület tiszteletbeli elnökévé választottak. Így már gyorsabban ment az egyesület alapszabályának elfogadása a titeli járási közigazgatás részéről – 1931. június 6-ai dátummal. A tiszteletbeli elnök konkrét javaslattal hozzájárult, hogy az alapszabály elfogadható legyen:

„Az egyesület célja a hazafias dalok [nem magyar hazafias dalokra gondolt] és a népdalok ápolása, előadása – kizárva minden olyan dalt, amelynek tartalma politikai, vallási vagy nemzeti viszályt okozhat. Az egyesület a kitűzött célokat a törvény által megengedett dalok gyakorlásával és éneklésével éri el.”

Le a kalappal a tiszteletbeli elnök előtt, hogy ilyen szépen érezte a budiszavai magyarokkal másodrangú polgári státusukat. A Dalárda fellépéseit a titeli járási közigazgatásnak minden alkalommal be kellett jelenteni.

A próbák a „nagy iskolában” folytak hetente kétszer, ha kellett többször, a fellépések pedig a Körben voltak. A Dalárdának volt egy daloskönyve, amelyből Käfer

⁶⁴ Tudósít a *Bokréta* 1940-es száma, amely egyébként a jugoszláviai műkedvelők almanachja volt. Farkas Frigyesné Lichtneckert Margit szerkesztette és adta ki.

összeállította az előadásra kerülő dalok jegyzékét, több szerzeményt maga Käfer is átdolgozott az együttes számára.

Az egyik vegyes műsor például ezeket a dalokat tartalmazta: *Magasan repül a daru; A faluban a legárvább én vagyok; Házunk előtt; Egy cica, két cica; Fecském, fecském; A szeder indája felkúszott a fára.*

Legnépszerűbb számuk a *Dalárda-induló* volt, amelyet majdnem minden fellépésükön elénekeltek.

Temetéseken is énekeltek, a fiatalon elhunyt Sára István temetésére (1935. március 18-án) Käfer tanító egy szomorú dalt írt *Hogy téphetéd le* címmel.

Az említett újvidéki jubileumi ünnepségen, amelyen Szabadkáról és Kikindáról is részt vettek kórusok, a budiszavai Dalárda kapott egy serleget a következő felirattal: „Megemlékezés a Novisadi Polgári Magyar Daloskör 40 éves jubileumi ünnepségéről. 1897–1938 VI. 19. Gaudényi János választmányi tag ajándéka.”

A Dalárda széles körű működéséről számolt be az a rövid jelentés, amely a *Reggeli Újság*ban jelent meg 1939. február 12-én:

„Színelőadás Budiszaván

A budiszavai Polgári Dalegylet műkedvelői nagy sikerrel adták elő a következő egyfelvonásos darabokat: Zágon J.: *Rebeka néni*; Török R.: *Analfabéta tanfolyam*; Dezső Lóránt: *Cigány a bíró előtt*. Sorra került két monológ: Szajkó György saját szerzeményét adta elő, Molnár Sándor pedig Szunyogh A.: *Bögöly sógor történelmet tanul* című monológját. Jól szerepeltek: Szabó Tamás, Masa József, Kató János, Borza Jani, Vasas János, Vengrin István, Masa Bözsike, Mándics Katica, Kovács Katica, Hasovics Esztike, Milánovics Lajos, Merkovics Károly, Drobnyik Ferenc és Szekeres József. Az énekkar népdal-egyveleget és egy indulót énekelte” (REGGELI ÚJSÁG 1939. 02.)”

Az 1940-es évek vége felé Pastyik Imre tanító veszi át a Dalárda vezetését, de a tagok érdeklődése lecsökkent a kóruszene iránt, talán a repertoár sem tetszett nekik. Tény: a Dalárda megszűnt létezni.⁶⁵

A Kör állami használatra lett elkobozva, ekkor a faluban fellendült a „vityillózás”. Magánházakban gyűltek össze a fiatalok (az Ország- és a Tóth-házban), egy harmonikás szolgáltatta a zenét, a fiatalok pedig hajnalig mulattak.

A tamburások

Említettük már, hogy Hasovics Péter az első világháború alatt egy tamburazenekarban játszott, ahol megtanulta a kottaolvasást, és komolyabban megismerkedett a zenekari muzsikálással.

Hazajövele után újból megalakította tamburazenekarát, amelynek tagjait betanította a kottaolvasásra. E zenekar tagjai: Hasovics Péter, Hasovics András, Hasovics Imre, Horvát Mihály, Horvát András, Horvát János, Ikotin István, Ikotin

⁶⁵ A szöveg egy része Szajkó László írása alapján készült, akinek édesapja Szajkó György is ismert zenekedvelő és zenész volt.

György, Szajkó Ferenc, majd később az idősebbek helyett Balázs György, Góz Márton és Szajkó Károly játszottak a zenekarban.

Műsorukon a népdalokon kívül szerepeltek még legnépszerűbb pesti és világlágerek, Strauss-polkák, a Kék Duna keringő és sok más olyan melódia, amely később megkapta az „örökzöld” jelzőt. Vasárnaponként és ünnepnapokon a Körben és a Vengrin-kocsmában muzsikáltak, ezenkívül lakodalmakban, az újév köszöntésekor, jól sikerült és népszerű dalesteken szórakoztatták a közönséget. A környező falvakban és Újvidéken is népszerű volt az együttes.

A nagy népszerűségnek örvendő tamburások az 1950-es évekig muzsikáltak, a tagok időről időre változtak. Hasovics Péter halála után Mészáros Márton hegedűn játszott, vezette a tamburásokat, majd Bagi Ferenc klarinétos és Szajkó György harmonikás folytatta a munkát. A tamburazenekar lassan vegyes összeállítású zenekarrá alakult, amelynek a következő tagjai voltak: Szajkó György, Bagi Ferenc, Balázs György, Horvát (Bögös) József, Horvát János és Vickó Péter. Ez a zenekar egészen az 1970-es évekig lakodalmakban zenélt a faluban, a környező településeken és Újvidéken, a Telepen.

A fúvószenekar – fújósok

A két háború között, különösen a falvakban újév köszöntésekor, fölvonulásokon, bálokban, táncmulatságokon mind népszerűbbekké váltak a fúvószenekarok. A rézfúvósokból, klarinétokból összeállított együttes – a jellegzetes hangzás mellett – olyan hangerővel rendelkezik, amit egy húros hangszerekből összeállított zenekar nem adhat. Legtöbb esetben az önkéntes tűzoltó egyesületek keretében működnek, de sokszor ezektől függetlenül is.

A fúvószene kedvelőinek egy csoportja elhatározta, hogy zenekart alakít. Ők a következők voltak: Horváth Imre, Horváth Ferenc, Horváth József, Vastag János, Haller Mihály, Mándity István, Cimbal János és Szoboszlai Sándor. Hangszereket vásároltak, és 1928-ban a temerini fúvószenekar vezetője, Mészáros István megtanította őket muzsikálni a fúvós hangszereken.

Ez nem kis fáradságot és anyagi kiadást követelt meg az alapító tagoktól, mivel zenetanulás végett Temerinbe kellett nekik utazni, és a heti kétszeri utazás mellett a tandíjat is fizetniük kellett.

Mindezen nehézségek ellenére a fúvósok még ebben az évben begyakoroltak 8-10 zeneszámot, főképp népdalokat – *Kerek ez a zsemlye, A faluban nincs több kislány* stb. –, és télen már be is mutatkoztak a Böhm-féle kocsmában. A közönségnek nagyon megtetszett az újonnan alakult zenekar, és az évek folyamán mind népszerűbbé váltak. A repertoárjukat állandóan bővítették, a népdalokon kívül keringőt, tangót, polkát, foxot stb. muzsikáltak. A kottaolvasást mindegyikük megtanulta, habár olyan is volt köztük, aki nem tudott írni-olvasni. A zenekar vezetője az első trombitás, Horváth Imre volt.

Az évek folyamán bővült a zenekar létszáma, az új tagok: Gombár Mihály, Bagi Ferenc, Pápista István, Petrovics Károly, Kalmár Mihály, Kovács József, Bolók István, Bujdosó István, Szoboszlai József és Horvát Antal.

Mivel a zenekar már nagy létszámú lett, az alkalmaknak megfelelően vagy együtt, vagy két zenekarra szakadva muzsikáltak. Állandó fellépési helyük a Böhm- és a Vengrin-kocsmában volt, ahol táncmulatságokon, de lakodalmakban és temetéseken is zenéltek. Az 1940 előtti években a képviselők választási kampánya keretében állandó fellépők.⁶⁶

A második világháború után a május elsejei ünnepségen, felvonuláson léptek föl. Budiszaván kívül a környező falvakban és az újvidéki Fehér Hajó (Bela lađa) vendéglőben muzsikáltak. Húszévi működés után – az 1940-es évek vége felé – a zenekar tagjainak egy része megöregedett, egyesek elköltöztek a faluból, és az emberek érdeklődése is csökkent a fújósok zenéje iránt. Legutoljára 1966-ban léptek föl az ifjúsági otthonban szervezett regrutabálban.

A NÉMET EVANGÉLIKUS TEMPLOM FELÉPÍTÉSE

Michael Menhardt német evangélikus pap 1916-ban bekövetkezett halála után Gustav Adolf Derner lett az új német pap, aki Verbászról érkezett Tiszakálmánfalvára. Gyorsan megszerették a német hívek, de a magyarok között szintén népszerű lett. Gustav Derner már a faluba való érkezése után templomépítésről gondolkodott, és elkezdte a pénzgyűjtést nemcsak Tiszakálmánfalván, később Budiszaván, hanem Járekon, Bulkeszon, Kiskéren, Sóvéban is – összesen 152 000 korona jött össze. Nagy tevékenysége közepette megbetegedett, és 1926-ban 42 évesen halt meg. Johann Schumacher búcsúzott tőle a községháza udvarában megtartott szertartáson. Szülővárosában, Újvidéken temették el. Halála után felesége visszaköltözött Budapestre, ahol gyermek- és ifjúkorát töltötte. Új papként Jakob Mensch érkezett a faluba, de csak pár hónapig maradt ott. Utána – 1926 végén – a Pivnicáról érkezett Adalbert Achatz vette át a német evangélikus felekezet lelkészi tisztségét. Tehetséges és tettere kész ember volt, folytatta Derner munkáját a templomépítéssel kapcsolatban. Az általa összegyűjtött 152 000 koronából 80 000 hadikölcsönre ment el, a megmaradt rész értékét pedig lecsökkentette a háborús infláció. Schrammel főtanító mint a templomépítésre létrehozott takarékpénztár igazgatója a megmaradt koronaösszeget a rendszer- és a pénzváltás idején becserélte 24 000 dinárra. Ehhez az összeghez Achatz segítőkész munkatársaival még 322 000 dinárt gyűjtött össze adományokból. Olyan evangélikus templomot tervezett építeni, amely 4 méterrel szélesebb, 8-10 méterrel hosszabb, legkevesebb 5 méterrel pedig magasabb lesz, mint a római katolikus (WURTZ 1984). Egy ekkora templom építésének előszámlája 600 000 dinár volt. Ezért Achatz, hogy elegendő pénzt biztosítson az építkezéshez, 1930-ig lekötötte a 346 000 dinárt. A pénzügy ugyan megkétszereződött, de az 1929-es gazdasági világválság hatására részben értékét veszítette. Így a rendelkezésre álló tőkéből csak olyant lehetett építeni, amely 8

⁶⁶ A budiszavai zenekarokról szóló szöveg Szajkó László írásainak felhasználásával készült. Köszönet érte! (G. L.)

méterrel rövidebb és 3 méterrel alacsonyabb lett a római katolikusnál. Mindez sok nézeteltérést okozott a német evangélikus egyházközösségben. Az új, Gustav Adolf tiszteletére elnevezett templom az 1932-es év nyárutójára mégis felépült, és 1932. november 6-án dr. Philipp Popp német evangélikus püspök felszentelte. A felszentelési ünnepségen részt vett a kátyi, a járeki, a kiskéri, a verbászi, a bulkeszi, a szentiványi és az újvidéki német evangélikus pap és a titeli evangélikus presbiter. Természetesen részt vettek a helyi vezetők is, és elmondható, hogy az egész helyi német lakosság és sok magyar is. A templomépítés egész ideje alatt az egyházközösség élén Johann Simon és Georg Schals állt, sikeresen együttműködve Adalbert Achatzcal. Az ünnepségen elsőnek a német iskolaigazgató, Johann Schrammel beszélt, majd utána dr. Philipp Popp püspök, Adalbert Achatz és Johann Simon templomi kántor, aki a hitközség élén állt.

A legkiemelkedőbb hitközségi vezetők, akik állandóan szívügyüknek tartották, és gondot is viseltek a templomépítésről, a következő személyek voltak: Johann Gollmann, Adam Simon, Heinrich Enzmingler, Georg Schwalm, Johann Simon, Georg Mohr, Johann Klemens, Jakob Hetzel és mások.

A TŰZOLTÓ EGYESÜLET

A község tűzvédelmének megszervezése érdekében a község elöljárósága tűzoltó-szaktanfolyamot szervezett. A megszerzett tudással kezelni tudták a szívó-nyomó tűzoltófecskendőt. Megvolt a még 1890-ben vásárolt tűzoltófecskendő és egy vízfordásra alkalmas tartálykocsi is. Az 1970-es években még használatban volt e felszerelés. Minden községben működött tűzoltó egyesület, és erre igény mutatkozott Budiszaván is. Így 1926 végén hivatalosan megalakult az Önkéntes Tűzoltó Egyesület, amelynek alapszabályát a titeli járási közigazgatási hivatal 1927. június 22-én hagyta jóvá. Első elnöke Szekeres András, parancsnoka Varnyú József.

Kezdetől fogva gyakorlatokat tartottak, a téli hónapokban pedig szakelőadásokat hallgattak. Az 1929. január 6-ai rendelkezések alapján az egyesület beszüntette tevékenységét, de már december 2-án újraalakult. Az egyesület új vezetősége a következő tagokból állt: Novak Mudrinski elnök, jegyző; Wurz Johannes alelnök, községi bíró; Andreas Wild parancsnok, aljegyző; Jakob Aras parancsnokhelyettes; Hainz Karl segédparancsnok; Szekeres András szakaszvezető; Walrabenstein Johan pénztáros.

Az alapszabályt 1930 első felében hagyták jóvá, tehát szabadon működhetett az Önkéntes Tűzoltó Egyesület. Jóváhagyása gyorsan történt, mert 1930-ban épült fel a tűzoltóotthon magas fatoronnyal, amelynek mind a négy oldalán kémlelőlyukak voltak, hogy minél előbb észre lehessen venni, ha valahol kiütött a tűz. A tűzoltóotthon felszentelése után Budiszaván lett megtartva a titeli járási tűzoltó egyesületek szemléje. Mudrinski nem volt sokáig elnök, és a vezetőségbe újból a régi gárda került. Varnyú József az elnök, majd utána Kalmár Pál. Szekeres és Varnyú sokáig váltogatta egymást az elnöki vagy a parancsnoki tisztségen. Szabó Tamás altiszt volt, majd 1942 és 1944 között tűzoltóparancsnok, helyettese pe-

dig Varnyú József. Az 1944 utáni időszakban Szabó Tamás és Kovács János volt huzamos ideig a parancsnok, majd Moldvai János, Ignjatović Mile és mások. Később Nagy József, Desimir Letić, Borbás Géza és Desimir Janković töltötte be az elnöki tisztséget. Tevékenyen részt vettek a tűzoltóság munkájában még sokan, közöttük Cser János, Kató János, Patarica Ferenc, ifj. Paska Pál, Klajner Antal, Ország Péter, Kató Károly, Pataricza Mihály, Kató János, Sós Ferenc, Bárány Pál és Mándity András. Az 1960-as évek végén, elsősorban Moldvai János parancsnok tevékenységének köszönhetően, az egyesület tagsága sok új taggal bővült. A felnőttsoporton kívül megalakult a pionír, az ifjúsági és a női tűzoltók csapata. Moldvai János alaposan felkészítette a budiszavai tűzoltócsapatokat a különböző versenyekre Újvidéken, Vajdaságban és szerbiai szinten is, ennek köszönhetően mindig jó helyezéseket értek el, serlegekkel tértek haza. Az 1960-as években új tűzoltóotthon épült, sziréna került a tűzoltóotthon tetejére, nem kellett tovább félrevernem a harangokat, a régi tűzoltótornyot pedig lebontották. A tűzoltó egyesület jelenlegi elnöke Desimir Janković, titkára Szekeres József.

KÜLÖN UTAKON A VALÓSÁG ÉS A POLITIKA

A magyar állam tolerálta a századfordulón mindjobban terjedő nazarénus vallásfelekezet működését, Tiszakálmánfalva pedig külön temetőt biztosított hívei számára, akik saját költségükön imaházat építettek. A Jugoszláv Királyság azonban már létrejötté kezdetén betiltotta a nazarénus vallás gyakorlását.

Az állami szervek szigorú büntetéseket róttak ki azokra, akik megszegték a tilalmat, de mondhatni nem nagy eredménnyel. A titeli járásbíróóság 1930-ban büntetőjogi eljárást indított nyolc hívő ellen, mert titokban gyakorolták vallásukat.⁶⁷ Ugyancsak 1930-ban január 22-én a járásbíróóság bűnügyi feljelentést tett a budiszavai Simi Péter és hét társa ellen, mert január 13-án megszervezték és részt is vettek Drobnjik Ágnes temetésén, amelyet a nazarénus vallási szekta szertartása szerint tartottak meg.

E protestáns szekta tagjai – hogy gyakorolhassák vallásukat – magánházakba kezdtek összejárni. 1933. július 8-án Csóré Rozália házában jött össze Süli Péter, Molnár László, Szabó Ferenc, Szabó György, Devity János, Drobnjik János, Drobnjik Antal, Borbás Pál, Nagy Júlia, Szabó Viktória, Szabó Ágnes, Gőz Julianna, Gőz Katalin, Borbás Erzsébet, Bagi Rozália, Drobnjik Viktória, Drobnjik Krisztina, Borbás Anna és Dévity Anna. Mindannyiukat 200, Csóré Rozáliát pedig 300 dinár pénzbüntetéssel sújtották.⁶⁸ Tehát a betiltott vallásgyakorlás büntetése 15–20 napszám – drákói büntetés a javából.

Mennyi volt ez a pénz? Erről ítélkezzünk a következő adatok alapján: 1934-ben Budiszaván a napszámosok bére egy napra – élelmezés nélkül – 15 dinár, a kaszá-

⁶⁷ *Arhiv Vojvodine*, 126-os Fond, Načelništvo sreza titelskog, a 15980/930. szám alatt.

⁶⁸ *Arhiv Vojvodine*, 126-os Fond, Načelništvo sreza titelskog, a 344/33. szám alatt, 1933. 08. 07.

lásért az egy nap alatt lekaszált búza, árpa, here 10–12%-a járt, a cséplőmunkások csoportjának napi bére a csévelt gabonatermés 2,5–3,5%-a volt.

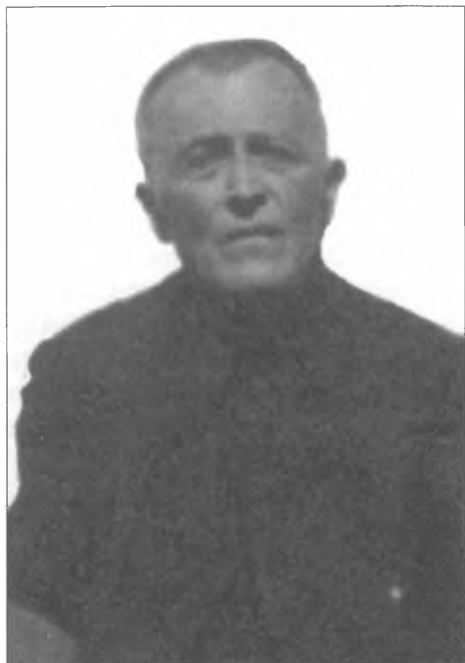
A nazarénusok 1941 és 1944 között – a „magyarok alatt” – sem jártak jobban, mert imaházukat az állami szervek elvették, és leventeotthonként használták. A nazarénusok fő bűne mindig az volt, hogy e protestáns szekta tiltja híveinek a fegyverviselést.

A községi jegyző feladata volt, hogy kísérelje az olyan jelenségeket, amelyek kapcsolatban lehetnek a rendszer iránti ellenséges magatartással. A községi rendőrök neki adták le jelentéseiket, ő pedig – szükség szerint – véleményét továbbította a titeli járási elöljáróságnak. A gazdasági világválság idején Branislav Vučetić, a titeli járás első embere 1929. február 2-án elégedetten értesítette feljebbvalóit, hogy a titeli járásban senki sem tiltakozott a január 6-ai rendeletek miatt. A politikai élet teljesen kihalt. A nehéz életfeltételek és a munkanélküliség közepette senkinek eszébe sem jutott, hogy politizáljon.

Ez nem volt éppen igaz, mert csak Budiszaván két esetben történt letartóztatás a felséges király megsértése miatt. Heinrich Enzmingert 1930. szeptember 12-én tartóztatta le a rendőrség, mert szeptember 8-án azt mondta, hogy Sándor király becsstelen ember és tolvaj.

Kovács Imrét 1930. augusztus 14-én tartóztatták le, mert Alsó-Koviljon – Luka Novoselac kocsmájában – nagyon csúnya szavakkal illette a király anyját. A tanúi: Joca Dragić és Dinka Čabić. Kovács – nem nagy eredménnyel – azzal védekezett, hogy részeg volt. Őt az újvidéki kerületi bíróság 1 hónap börtönbüntetésre ítélte.

Hogy mennyire szerették a budiszavai magyarok és németek a királyt, bizonyítja a következő példa. A budiszavai községi képviselő-testület 1933. január 30-án határozatot hozott, hogy a király és a királynő képeit, amelyeket pár évvel korábban vettek 1285 dinárért, de minden igyekezet ellenére sem tudták őket eladni a helybeli polgároknak, az iskolaév végén szétosztották a gyerekeknek, így mégis eljuthattak oda, ahova szánták őket. Jó politikai lépés ez a községi képviselő-testület részéről, hiszen semmivel sem lehetett volna megmagyarázni, hogy a magyarok és a németek nem ragaszkodtak Sándor királyhoz.

Gulyás Károly plébános

Baky Gyula népiskolai tanító 1936 és 1944 között, iskolaigazgató

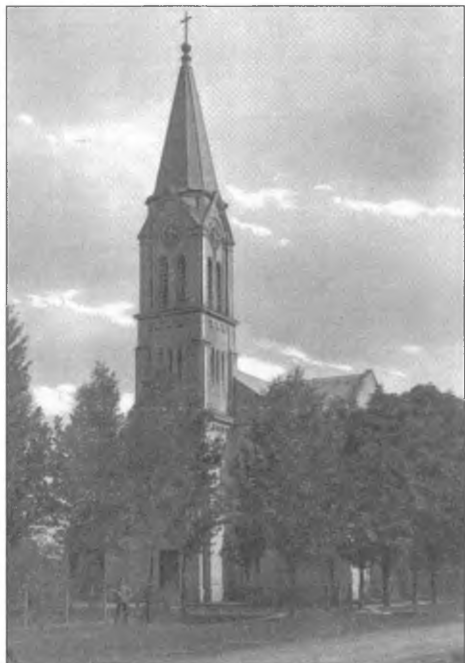
*A budiszavai Dalárda és a Noviszádi Polgári Dalegylet közös hangversenye utáni felvétel
1940 júniusában – a római katolikus templom bejárata előtt*

Heinrich Käfer

*Mintegy 30 évig különböző összeállításban működött Hasovics Péter zenekara:
Horvát (Bögös) József, Hasovics Péter, Ikotin István, Horvát János, Bagi Ferenc*

A lerombolt német evangélikus templom

*Szekeres András tűzoltóparancsnok
1936-ban*

Az önkéntes tűzoltó egyesület vezetősége 1957-ben